

BOLALAR ADABIYOTIDA INSON VA TABIAT UYG‘UNLIGI G‘OYASINING AKS ETISHI

Mardonova Sevinchxon Zoyirjon qizi

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy ishda bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg‘unligi g‘oyasining badiiy ifodalanish xususiyatlari keng tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalar adabiyotida tabiatning inson hayoti bilan uzviy bog‘liqligi, ularning o‘zaro ta‘siri va uyg‘unligi turli badiiy obrazlar, syujetlar hamda tasviriy vositalar orqali ochib beriladi. Inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanat bolalar ongida ekologik madaniyat, mehr-oqibat, mas‘uliyat va ehtiyotkorlik kabi muhim fazilatlarni shakllantirishda muhim omil sifatida talqin etiladi. Asarlarda tabiat ko‘pincha insonning yaqin hamrohi, do‘sti yoki tarbiyachisi sifatida gavdalanib, bolalarni atrof-muhitni sevishtga va asrashga undaydi. Shuningdek, insonning tabiatga nisbatan noto‘g‘ri munosabati va uning oqibatlari ham badiiy talqin orqali yoritilib, ogohlantiruvchi g‘oya sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek va jahon bolalar adabiyoti misolida olib borilgan tahlillar inson va tabiat uyg‘unligi g‘oyasining universal ahamiyatga ega ekanligini, uning bolalar tarbiyasida muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *inson va tabiat uyg‘unligi, bolalar adabiyoti, ekologik tarbiya, badiiy obraz, tabiat tasviri, estetik did, ma‘naviy tarbiya, personifikatsiya, ekologik ong, badiiy talqin*

Аннотация: *В данной работе рассматриваются особенности художественного отражения идеи гармонии человека и природы в детской литературе. Исследование направлено на раскрытие взаимосвязи человека и природы, их взаимного влияния и единства, представленных через художественные образы, сюжетные линии и выразительные средства. Гармония между человеком и природой рассматривается как важный фактор формирования у детей экологической культуры, чувства ответственности, бережного отношения к окружающей среде и нравственных качеств. В произведениях природа часто выступает как друг, наставник и спутник человека, способствуя воспитанию любви к природе. Также анализируется изображение негативного воздействия человека на природу и его последствий, что выполняет предупредительную функцию. На примере узбекской и мировой детской литературы показывается универсальность идеи гармонии человека и природы и её значимость в воспитании подрастающего поколения.*

Ключевые слова: *гармония человека и природы, детская литература, экологическое воспитание, художественный образ, природа, эстетическое восприятие, нравственное воспитание, олицетворение, экологическое сознание, художественная интерпретация*

Annotation: *This study explores the artistic representation of the idea of harmony between humans and nature in children's literature. It examines how the interconnection, interaction, and balance between humans and the natural environment are depicted*

through literary images, сюжём structures, and expressive devices. The harmony between humans and nature is interpreted as a crucial factor in shaping children's ecological awareness, moral responsibility, and respectful attitude toward the environment. In many literary works, nature appears as a companion, teacher, or guide, encouraging children to appreciate and protect the natural world. The study also addresses the negative impact of human actions on nature and presents it as a warning element within literary narratives. Based on the analysis of Uzbek and world children's literature, the research highlights the universal significance of the human–nature harmony concept and its essential role in children's moral and aesthetic development.

Keywords: human–nature harmony, children's literature, ecological education, literary image, nature depiction, aesthetic perception, moral development, personification, ecological awareness, artistic interpretation

Kirish

Zamonaviy adabiyotshunoslikda bolalar adabiyoti jamiyatning ma'naviy va madaniy taraqqiyotida muhim o'rin tutuvchi soha sifatida e'tirof etiladi. Chunki aynan bolalar adabiyoti orqali yosh avlodning dunyoqarashi, estetik didi, axloqiy qarashlari va hayotga bo'lgan munosabati shakllanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining aks etishi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Mazkur g'oya orqali bolalarda tabiatga nisbatan ongli munosabat, ekologik madaniyat va mas'uliyat hissi shakllantiriladi.

Inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar qadimdan adabiyotning muhim mavzularidan biri bo'lib kelgan. Ayniqsa, bolalar adabiyotida bu munosabatlar sodda, tushunarli va obrazli shaklda ifodalanib, yosh o'quvchilar ongiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Tabiat bolalar uchun nafaqat yashash muhiti, balki o'rganish, his qilish va anglash manbai sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli bolalar asarlarida tabiat ko'pincha inson bilan uyg'unlikda tasvirlanib, ularning o'zaro bog'liqligi, bir-biriga ta'siri va muvozanati yoritiladi.

O'zbek bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi milliy qadriyatlar, an'analar va xalqona dunyoqarash bilan uzviy bog'liq holda aks etadi. Unda tabiat insonning do'sti, hamrohi, hatto tarbiyachisi sifatida talqin qilinadi. Bu orqali bolalarda ona tabiatga mehr-muhabbat, uni asrash va qadrlash tuyg'ulari shakllantiriladi. Jahon bolalar adabiyotida esa mazkur g'oya yanada kengroq ko'lamda ifodalanib, unda ekologik muammolar, inson faoliyatining tabiatga ta'siri va global muvozanat masalalari ham yoritiladi. Bu esa inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikning nafaqat milliy, balki umuminsoniy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda ekologik muammolar keskinlashib borayotgan bir davrda bolalar ongida tabiatga nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining badiiy talqinini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki badiiy asarlar orqali bolalarda tabiatni sevish, uni asrash va unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish kabi fazilatlarni samarali shakllantirish mumkin.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining aks etishini tahlil qilish, uning badiiy ifoda vositalarini aniqlash hamda bolalar tarbiyasidagi o'rnini ochib berishdan iboratdir. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida ushbu g'oyaning o'zbek va jahon adabiyotidagi umumiy va o'ziga xos jihatlari ham atroflicha o'rganiladi.

Asosiy qism

Bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi badiiy tasvirning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu g'oya orqali bolalarga inson va tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, o'zaro ta'sir va muvozanat masalalari sodda, obrazli va ta'sirchan shaklda yetkaziladi. Tabiat bolalar adabiyotida ko'pincha jonlantirilgan holda tasvirlanib, u inson bilan muloqotga kirishuvchi, unga yo'l ko'rsatuvchi, ba'zan esa ogohlantiruvchi kuch sifatida gavdalanadi. Bu esa bolalar ongida tabiatni tirik mavjudot sifatida qabul qilishga va unga nisbatan mehr-muhabbat bilan munosabatda bo'lishga zamin yaratadi.

O'zbek bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi milliy qadriyatlar asosida yoritiladi. Asarlarda inson tabiatning ajralmas bir qismi sifatida talqin qilinadi va uning hayoti tabiat bilan chambarchas bog'liq holda ko'rsatiladi. Qahramonlarning tabiat qo'ynida yashashi, mehnat qilishi, undan bahramand bo'lishi orqali bolalarda tabiatga nisbatan hurmat va minnatdorlik tuyg'ulari shakllantiriladi. Ayniqsa, tabiat tasvirlari orqali mehnatsevarlik, sabr-toqat, tabiat qonunlariga hurmat kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Bu jihatlari bolalarning nafaqat estetik, balki axloqiy tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi.

Jahon bolalar adabiyotida esa inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi ko'proq global va falsafiy mazmunda talqin qilinadi. Bu adabiyotda tabiat inson faoliyatiga javob beruvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Insonning tabiatga nisbatan noto'g'ri munosabati ekologik muammolar, tabiiy ofatlar yoki muvozanatning buzilishi orqali aks ettiriladi. Bunday tasvirlar bolalarda ogohlantiruvchi va tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, tabiat bilan uyg'un yashayotgan qahramonlar orqali ijobiy namunalar yaratiladi va bolalar shu orqali to'g'ri xulq-atvorni o'rganadilar.

Mazkur g'oyaning badiiy talqinida turli tasviriy vositalar muhim o'rin tutadi. Personifikatsiya orqali tabiat unsurlariga insoniy xususiyatlar berilib, ular bola uchun yaqin va tushunarli qilinadi. Metafora va epitetlar esa tabiatning go'zalligi, qudrati va nozik jihatlari yanada ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, quyoshning mehribonlik timsoli sifatida, yomg'irning hayot manbai sifatida tasvirlanishi bolalarda obrazli tafakkurni rivojlantiradi. Shu tariqa badiiy vositalar inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Shuningdek, bolalar adabiyotida inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar ko'pincha syujet asosida rivojlantiriladi. Qahramonning tabiat bilan aloqasi, uning tabiatni asrash yoki unga zarar yetkazish bilan bog'liq xatti-harakatlari orqali muayyan g'oya ilgari suriladi. Bunday syujetlar bolalarni mustaqil fikrlashga, xulosa chiqarishga undaydi. Ayniqsa, tabiatni himoya qilish, uni asrab-avaylashga oid voqealar bolalarda ekologik ongni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining yana bir muhim jihati uning tarbiyaviy ahamiyatidir. Bu g'oya orqali bolalarda tabiatga mehr, atrof-muhitga ehtiyotkorlik, jonli mavjudotlarga nisbatan rahm-shafqat kabi ijobiy fazilatlar shakllanadi. Tabiatni sevgan bola uni asrashga intiladi, unga zarar yetkazmaslikka harakat qiladi. Shu sababli bolalar adabiyotida ushbu g'oyaning keng yoritilishi yosh avlodni ekologik madaniyat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi ko'p qirrali badiiy hodisa bo'lib, u estetik, axloqiy va ekologik vazifalarni birlashtiradi. Bu g'oya orqali bolalar hayotning muhim qonuniyatlarini anglaydi, tabiat bilan uyg'un yashash zarurligini tushunadi va o'z xulq-atvorini shu asosda shakllantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi badiiy, tarbiyaviy va ma'naviy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ushbu g'oya orqali bolalar atrof-muhit bilan uyg'unlikda yashash, tabiatni sevish, uni asrash va unga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishni o'rganadilar. Tabiat ko'pincha insonning yaqin hamrohi, tarbiyachisi yoki do'sti sifatida tasvirlanadi va badiiy vositalar yordamida jonlantiriladi. Personifikatsiya, metafora, epitet va boshqa tasviriy usullar orqali tabiat obrazi bolalar ongiga yaqin va tushunarli qilinadi.

O'zbek bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi milliy qadriyatlar, xalqona dunyoqarash va an'analarga mos holda ifodalanadi. Jahon bolalar adabiyotida esa bu g'oya yanada universal ko'lamda talqin qilinib, ekologik muammolar va inson faoliyatining tabiatga ta'siri ham yoritiladi. Har ikkala yo'nalishda ham inson va tabiat uyg'unligi g'oyasi bolalarning estetik didini rivojlantirish, ekologik ongini shakllantirish va ularni ma'naviy jihatdan tarbiyalashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Shunday qilib, bolalar adabiyotida inson va tabiat uyg'unligi g'oyasining badiiy talqini yosh avlodni har tomonlama barkamol va tabiatga mehribon qilib tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim ilmiy va amaliy tadqiqot obyekti hisoblanadi. U insoniyatning umumiy ekologik va axloqiy qadriyatlarini bolalar ongiga singdirishdagi samarali vosita bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997.
3. Qayumov A. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Yo'ldoshev Q. Badiiy asar tahlili asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
5. Ahmedov S., Qosimov B., Rizayev Sh. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2006.
6. Rasulov A. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2010.
7. To'xtaboyev X. Bolalar adabiyoti. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2011.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

8. Jo'raev R. Bolalar adabiyotining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2013.
9. Mahmudov N. Til va adabiyot ta'limi metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
10. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikga kirish. – Toshkent: Sharq, 2008.
11. G'ulom G'. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.
12. Oripov A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2012.
13. Vohidov E. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
14. Qodirov P. Adabiy o'qish va tahlil. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.
15. O'zbek xalq ertaklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2008.
16. Maktabgacha ta'lim davlat o'quv dasturi. – Toshkent: 2020.
17. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi. – Toshkent: 2019.
18. Qayumov A., Yo'ldoshev Q. Tabiat va inson uyg'unligi: bolalar adabiyotida ifodasi. – Toshkent: Fan, 2015.
19. Sobirov M. Ekologik tarbiya va bolalar adabiyoti. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2016.
20. Rahimov Z. Bolalar adabiyoti va ma'naviy tarbiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.

